

Irena Bražėnaitė. IŠ PRAEITIES PAVERSMIŲ: Su kuomi būta, iš ko mokytasi (I)

Kai miršta bitininkas, reikia pranešt bitėm, pastuksenant avilin: „Kelkitės, bitutės, numirė jūsu gaspadorius,“ - nepranešus bitės išnyks, išlėks dausosna kartu su jas globojusiu šeimninuku. O iš tų bitelių sutaisyto vaško reikia nuliedint žvakių mirusiojo pagrabui pažibint ir bažnyčioj šv. Mišių aukai.

Išeina žmogus, minia susiglaudžia – nelieka nei plyšio. Netrunka nebelikt nė atminties apie išėjusįjį...

Kai jau susivokiau besanti pašaukta šian pasaulin, radau tėvelius ir vyresniusius brolius bei seseris liūdnais veidais, Mama, dažnai paslapčia skarytės kampiuku braukiančią ašaras (vyriausioji sesuo jau braidė po tundros gruodą, išgabenta iš Ukmergės gimnazijos), grįčioj (grįsti) šliūžinėjančią nerimastį, virš galvų kabančią virpančią tylą, neišsakytus žodžius, krūpčiojančią baimę. Prie mūsų didelės šeimynos (buvau aštuntoji) stalo sėsdavos dar teta ir dėdė – vaikam tiek ir tebuvo pasakyta – teta ir dėdė, o jie buvo besislapstantys Tėtės pusseserė ir Mamos seseries žentas – miškinukų ryšininkė ir miškinukas (jam Tėtė sutaisė slėptuvę klojimo šalinėj šieno prėsme, bet – žuvo Trakinių kautynėse). Ant grįčios naktavodavo ir besislapstancios nuo išvežimo Perkalių kaimo partizanų seserys. Mums buvo ne prigrasinta, o tik pasakyta, užėjusiem prašalaičiam nieko apie juos nešnekėt ir nieko nežinot – pokario vaikiukai, vos iš lopšio išriedėję, mokėjo kur reikia ausytes užsikšti ir lūpytes sučiaupt.

Paužuoliuos, išvežtųjų Sadūnų gražioj grįčioj su stikliniais gonkais buvo intaisyta pradinė mokykla. Rytaiš jon sugužėdavo vaikai iš Klabinių, Janonių, Laičių, Parudinės, Mygiškių, Upeliškių, Trumpanių ir Aklūšės kaimų. Perdirbus erdviają Sadūnų trobą, buvo intaisytos dvijenai klasės: vienoj pirmokai glaudėsi prie trečiokų, kitą dalinosi antrokai su ketvirtokais. „Mokslai“ nesusimaišydavo – imlesni, guvesni pirmokėliai ar antrokėliai podraug su jiem skirtom žiniom prisidurdavo šio bei to ir iš vyresniokų.

Buvo pats pokario baisumas: miškuose dar vargo mūsų broliai, sovietinių šakalų persekiojami kaip džianglių tigrai, vieškėliai dardėjo ne atlaidų važeliais ir lineikom, o „palutarkom,“ prikimštom skausmo, aimanų, vaikų klyksmo, motinų raudų... Senmergėjančios mokytojos (jų mylimieji, atitraukti nuo savo juodbėrių, plūgų ir gimtų arimų, jei dar nearė svetimų, snieguotų, išalusių tundros dirvonų, tai glūdėjo giriose, rengdami karčias „vaišes“ azijatam atėjūnam) liūdnais balsais skaitė mums apie „tautų vado“ gerumą, išmintingumą, jo meilę vaikam ir visiem žmonėm. Iš namų visi buvom atsinešę tikrąsias žinias apie šitą kraugerį žudiką, bet, sučiaupę vaikiškas lūpytes, išmokinti tik girdėt, bet nešnekėt, klausėm tulžingo melo, mokytojoms neprikaištaudami ir kantrūs, prieš gegužines (ne „majavas“) ir spalines, kurias žmonės vadino „balvoninėm“ dėl nešiojamų po gatves „vadų“ paveikslų per eisenas, prieš tas „šventes,“ mokytojų padedami, pynėm vainikus iš skaisčiai žalių, garbanotų šilo pataisų (vienas vaikiukas pindamas kaultelėjo: „iškada tokių gražių žolynų šitiem vagiam, - mokytoja krūptelėjo (po pamokų nepiktai perspėjo vaikelį taip nešnekėt – atsiradus „ausim,“ šeima už tokias vaiko kalbas būt išgabenta, iš kur vargiai besugrįžtama...), aptaisyt rémeliam su dviejų pusžydžių - Lenino ir Stalino - galvom (Stalinui „nusibaigus“- kaip žmonės sakė - jo paveikslo vieton pakibo Saliomėja languota suknele, kreiva, netikra šypsena – apie ją žmonės sakydavo „kaip miltuos prisdirdbus“- mūsų Motinos, vaikiukus apglėbę, dardėjo Sibiro, jinai su savo vaikiuku spruko (ko sprukt iš Tėvynės?) – Rasiejon. Deklamavom, kad „mes sotūs, laimingi, šiltai aprenkti,“ - o lakstėm vilokiukais, tėčių suveltaiš iš sutaupyty, dar iš savų avelių vilnų, apmautaiš „kamariniaiš“- suklijuotaiš iš sunkvežimio kameros - kaliošiukaiš. Taip mano pasaulin atėjo dvijenai geros moterys – mokytojos Emilija Limbaitė ir Aldona Serpauškaitė (vėliau ją jau pakeitė pirmininkienė – bjauraus padlaižio kolchozo pirmininko pati).

Mūsų artimiausias giminaitis gulagų kankinys, nuo caro ligi Stalino kalintas penkis kartus, kalėjęs su Mečislovu Reiniu, Smetonos išsikeistas, sovietam Rusijon „gražinant“ Sniečkų su jo sėbrais, žadamas paskelbt Palaimintuoju, vadintas „Dievo žmogum - arkivyskupas Teofilius Matulionis. Dar teko pabūt kartu su Mama šalia Jo, parymot Jo širdies pavėsy.

Iš visų „profesijų,“ luomų man gražiausi sodiečiai – prie jų užaugau, išmokau gražiosios aukštaičių šnektos (turtiniausios iš visų tarmių, bet baigiančios nunyikt, nemokšiškai aplaižant ir apkarpančios tarmių žodžius, juos spraudžiant ankštuosna literatūrinės kalbos marškiniuosna), dainavau su jais gegužinėse, giedoju atlaiduose, grojau jiem akordeonu krikštynose, vestuvėse, su Mama apgiedojau išėjusius. Man gražiausios rankos – senutės, minkančios duonkubilyje duoną, ravinčios žliugėto daržo ježias, gražiausi veidai – seniukų: saulėj rudai nudegę, raukšlėtom kaktom, nuo vargo įdubusiais žandais. Už mūsų miško (mūsų-nebe mūsų, sukolchozinto) gyveno mūsų Deltuvos krašto, skaistaus veido, mėlynų kaip vidudienio dangus ar linų laukas akių, geltonų kaip kviečio šiaudas plaukų moteris. Jinai buvo dvaro „lesnyko“ duktė, pono ištekinta už doro vyro, pačiam ponui pasogos jai atriekus „kūlį“ (kampa) žemytės ir nuorėžą proskynos miško. Pono „gerumas,“ gal ir už gerą urėdo miškininkavimą, bet ir ne vien. Uršulia dažnai ateidavo pas mano Mamą tai šio to pasiskolint, tai pasiklaust, kaip kokį viralą išvirt ar „babką“ Velykom iškept. Atsimenu, atėjo jos „žmogus“ (teip vadindavo mūsųose pačios patį-vyrą – juk buvo tik žmogus ir žmona, o „vyras“ atsirado iš „vyras, vyresnis, vyriausias,“ vyrams norint įsigyvent ir būt tik vyriausiais) Izidorius su ruginių miltų gorčium ir prašo Mamos išvirt saladuškės (pečių virta saldė - gardus pasninko valgis, užmaišyta ruginių miltų tyrė kaitriam pečių išeidavo saldžiai gardžia). „Uršuliūte gali pykt, kad tamistai (nors ir tumečiai, nors ir kaimynai, žmonės kaime vienas kito netujindavo) verdu,“ - sako Mama. „Tai kad Uršuliūte nemoka,“ - be priekaišto pačiai, nepiktai atsako Izidorius. Tikrų tikriausia lietuvaitė, Uršuliūte savo plūktinės aslos grįčioj „mandrai“ vaizdavo dvarokę: su atėjusia iš jos gimtinės, Desiūkiškio, dukterėčia šnekėjo „paliokiškai,“ nors anoji nė tiek tos „poniškos kalbos“ nemokėjo, kiek slebizavijanti „ponia,“ atsisėdusi už

stalo liepdavo tai mergaitei jai paduot ką nors valgyt ant „spatkelio“ (maža lėkštytė), atsigert giros iš „papuravinio“ puodelio, atsineštinio dar iš tenajos, iš dvaro, tai mergytė gražiai, pasitarnaujanti, tetulei atnešusi „proše, ciocenka,“ o toji iškilniai su šaukščiuku kabliuoja medų ar marmeladą, sriūbčiodama...čiobriukų arbatą ar gilių kavą (mūsų žemė buvo prie Parudinės piliakalnio su ūžuolynu (ūžti, taigi ne ažuolas), gilių pririnkdavom ne tik meičiukam, bet ir gardžiai Mamos verdamai kavai). Mum, vaikam, buvo keistoka ir smalsu pasižiūrėt tų „ponišku“ reikalų. Uršulia labai mylėjo mus, vaikus, labai laukdavo ateinančių, vaišindavo, ką būdavo išvirusi ar iškepusi (buvom gražiai išmokinti „nepagordyt“ jokio žmogaus, tad viską valgėm, kuo mus vaišino, bet mūsų gomuriukai, nors ir „neišpiesti“ pokario ir sovietinio ūkių nusavinimo, labai jautriai nutuokė, kad ta „sniedania“ ne Mamos...) Atsimenu, ateina „ponia“ iš už miško, grožisi mumiem, vaikais, prašo mane pagrot, padainuot, pasakyt „ailiutj,“ o jos akys ir veidas, rodos, traukė savin eilėraščio žodžius ir muzikos garsus: siekis grožio, kironiškumo. Kartą girdžiu (dar buvau vos lig stalo viršaus pasiaugusi, bet atsimenu), kaip ceta (taip mum buvo liepta vadint visas kaimo moteris, o vyrus – dédelém) sako Tėtei: „Ataduokit man šitų mergytį, jūs gi daugiau turit.“ Tėtė šypterėjo: „Kad mum ir šitoj bais raikalinga.“ Uršuliūtė vaikiukų nesulaukė, nors ėjo ir pas „čeraunikes,“ ir pas žolininkes – nedavė Dievulis ir gana – teko užsiganėdint tik pono pasoga: uvertusis nedorėlis ponas ją buvo pasivertęs „saviške“ jam panorus, tad būta vežta ir Kaunan su „bėda,“ ir pas „išmanančias“ bobeles, o ištekintai tos pačios bobelės „pamačyt“ jau nebegalėjo... „Aje, kakios gražias mėlynas Jurutes akytes,“ - glosto mane ceta. „Duok, cetut, ir cetai nudažysiu,“ - pasisiūlau, paskiau įsižiūrėjusi jos veidan, sakau: „Tai kad ir cetos mėlynos.“ Visiem gardaus juoko ir gražumo...

Man užgrojus tykiais vasaros vakarais, atsisėdus ant Tėtės sukalto plataus guobinio suolo po senąją vyšnią, ateidavo iš „babilnikų“ (buvusio kumetyno; mūsų žemė buvo „dvarna,“ taigi, jei net ir ne gimnazistės seseries „nesiskaitymas“ su valdžia, mes vis tiek buvom paruošti sodint „palutarkon“ išgabenimui Sibiro, nes buvom vadinami buožem - keistu kūjo, kūrės vertiniu iš „kuloko“; dvaras buvo pirktas perpus mano Mamos ir jos seseries) ateidavo našlė Adalia Lasienė, bet kaime jos kitaip nei Lupišiene nevadindavo – jos pats buvo odlupys ir kailiadirbys: „Užgirdau, kad jau muzikonte atvažiava, ir atajau paklausyt.“ Viešėdavo ilgai, aš viską, ką mokanti, išgrodavau keliskart, paskiau viešnia vaišindavosi obuoliais (Tėtė buvo įveisęs didelį sodą su gardžiausių veislių obuoliais: tokie obuoliai Lietuvoj baigia išnykt kartu su senaisiais sodais – jokiame turguj nebeužtinku nei tikrųjų antaninių anei šampanų, nei gardžiujų vynuolių ar avietinių, nei didžiųjų apuortų, ananasinių ar rausvai rainuotųjų grabštainių: net paprasčiausieji alyviniai, ypač aplink Vilnių, nesunkoti, burnoj nepasileidžiantys, o dabartės tai suvis išvesti naujokai – iš pažiūros gražūs, raudoni, blizga, o „besmokiai“ ir gana; Tėtė įveisė sodus ir keliem užsimaniusiems kaimynam, o sodo įsiveist nepanorė, obuoliaudavo mūsųšiam, nes obuolių užderėdavo sočiai visiem, niekur jų neparduodavom, tik prisidžiovindavom pilnas medines statines), paskiau aš užvesdavau kalbą apie apylinkių kaimus, jų „praeitis“ (kumečiai buvo sėsliausi, amžinieji kaimo žmonės) – sutemdavo, dangaus šviesuliam apgaubus sodžių amžinąją skara, o skalsiai kalbai nebuvo galo.

Artimiausia kaimynė iš pavieškelės buvo beraštė, nepaskaitanti nė maldaknygės, bet jos šnekta klausantis- tarsi lapeliai beržo šlamšlamėtų, upeliukas virvirvėtų – su visokiais priedais ir „prismokais“: būdama sparčios šnekos, kalbėdamasi su Mama ir nesulaukdama ramiai šnekančios Mamos „punkto“ užbaigimo, tarsteldavo: „kūma, kirsiu žodį,“ (buvo prakeršai susikūmavę ir mano Mama, ir ana – apkrikštiję viena kitos vaikus, o kūmai buvo gerbtinesni labjau, nei kad kokie giminės) – man teip būdavo gražu klausyties: nepetraukia, kaip dabar kartais tenka girdėt vienas per kitą kalbančius pašnekovus, o gražiai paprašo žodžio savajai „poringei“ išguldyt...Kaimas tekino vieną mergaitę, atėjusi kūma Alžbieta kviečia Mamą eit kartu apdainuot tekūtės (mergvakarė) - jinai mokėjo gražių vestuvinų dainų – susirankiojau ir iš jos, ne tik iš Mamos, (partizanų dainas išmokau iš brolio), tad kartais kai man koks nors papročių „mokovas iš knygu,“ užaugęs ant miesto bruk, paprieštarauna: „na, gal jau čia ne teip, kaip sakai – tai jam atšaunu, kad prie mano lopšio budėjo ne tik devynios Laimės, man Likimo gijas ausdamos, bet ir viso sodžiaus dainoriai ir pasakoriai, nekantraudami subert mano vaikiškon sterblėn viską, ką patys mokantys; vestuvinės dainos man labai pravertė daug vėliau dažnai svočiaujant- „moterystės stonan“ palydėjau virš trisdešimt porų su visais tautiniais papročiais), taigi kviečia mudvi su Mama, sakydama: „Ai, pragerta, jau pragerta mūsų Filiūne (Filomena), piršliai jau išsibelde, lika tik jaunasai,“ – nuėjom, apdainavom, aš dar ir veseliontam atgrojau. „Duodu kepuren prišikt, kad teip nebus, kūma,“ - sakydavusi šnekioji kaimynė, norinti kam nors paprieštaraut. Šnekuotinga viešnia dvijenai gaspadienes gaišena – Mama norėdavo kokiuo nors darbu užsijimt, turėjo verpimo, ketino pabaigt sudorot „sučėdytus“ dar iš savo laukų nurautus linus, dar nuo savo avelių nukirptas vilnas – ruošėmės dar paskutinį audeklą inriest į Tėtės jau atneštas iš prieklaimės stakles - bet negali gi viešnios užgaut, „pagordyt“ ne su ja šnekučiuodamasi, bet dirbdama, o kūma jau našlavo, gyveno viena, tai ir darbų ne pulkai, „kiek čia man vienai raikia,“ - tai ir viešnagėja sau tai pas vieną, tai pas kitą kaimynę...

Užgriuvus pragaištingajai melioracijai, išnainiojus, iškasavojus visus pavieškelių miškelius su gražiom laukymėm, pakelių medžius iškirtus (buvo jau benudaigojā ir mūsų Tėtės pasodintā pavieškelėj Eglės pasaka su visais jos keturiais vaikais, bet šiaip teip išprašėm palikt – tebežaluoja ir jeglytė, ir beržas, ir užuolas, ir uosis, ir jėpušytė tebevėrpina lapiukus, kad jau ir be mūsų – mus ta pragarinė žemės „sausintoja“ išprašė iš namų: mūsų tėvai buvo dar kartą išbuožinti – Tėtė verkiant mačiau tik skrebam deginant bičių avilius – kitaip tie azijatai nesugalvojo, kaip medų išsikopinėt - ir žemkasės kaušui verčiant žydintį sodą duobėn – tarsi būtų laidoję patį sodietį), taigi, atėjo kūma graudžiai ailinguodama: „Būdava, aini iš mestelia, kaitroj pavėnej pasilsis, vuogų nusraškai, je dabar – nei nusmž...nebėr kur ažsiglaust – myžk rūrų vieškeliui atstatis, šuva ir tas krūman kavojas, ir da lapely ažukasa padaris, šitie judošiai laukus paverte talmuda tyrais, triobas sugriove, sodus išrove“...Sodžiaus atvanga – kermošiai tai vienam miestely, tai kitam bažnytkaimy: dešimt, dvylika kilometrų vieni nuo kitų – jeigu yr tenajos giminių, galima ir užnaktavot iš vakaro, jei nēr – anksti ryte su prieblandėle, vieversiuokui čyruojant, valgymėlio drobėlėn susirišus – mirguliuoja vieškėliai baltom

skarytėm, margais ūdarakiukais, klega vieškeliu rankose nešinos autuvu, po skara maldaknygė su terpu lapų inglausta rūtos šakyte, razetos žiedeliu gardžiam kvapsniui. Prie pirmosios miestelio grįčios susės apsiaut kojų, atsigert – patroby ant suolaliuko jau pastatytas viedrelis gardaus vandenio iš šulnio, puodelis ant lentytės padėtas... O iš atlaidų grįžtant – pasimeilavus su tolimesniais giminėm, pažįstamais, pasižmonėjus, atsigavus – nesiskubinant namopi, pasišnekučiuojant, susėdus panuovaly sūrio laužiant, giros siurbtelint, visi po Komunijos, nuo vakar dvylikės nič nieko burnoj neturėję: „Kaštavok, gi, tamsta, mana slėgima, biški pėrsūdžiau sūrį, laužkis, laužkis, kų gi čia mizernai, ažgersi giru, iš pernykščių džiaivintų abaliukų padariau, baika, kad ir sūrokas, kaštavok"... Koks gražumas, koks dalikatnumas, nė trupinio paspuikavimo – artima širdžiai savyba... „Nu, kūma (kad Alžbieta Mamą vadintų vardu nė karto negirdėjau – kūma – tai pagarba) ar dega Ignota kermošius Žemaitkiemys?“ – suprask, ar aisi, kūma (Žemaitkiemis, kur buvo nukritęs meteoritas) – „Ašėnai labjau narėč Onon Pakalniuosna, ale tinai važiuot raikia, je kuo gi važiuosi, kai arkliai suvaryti iš žmanių kalkuoza tvarti badu tinsta, apseisiu su Ignasium - vienu šikini dvejų kermošiu neažutūpsi, tai „čėsas` ataja – nei turgun, nei atlaiduosna negali nuvažiuot – pasikišei gaidį pa pažaščiu ir aik žydui šabui parduot, ale kų gi ti, kad ir žydai iš mestelia išlakste miestuosna.“ „Ar jau aini, kūma, in rugius – mana jau aina (aš jau einu).“

Atsimenu, ėjom su Mama Alunton Žolinės pamaldosna. Mama prisiraškė iš darželio čebačiukų, snapučių, jau pržydusių rudeninių gėlių – astrų ir jurginų, dar tebežydičių simivuodų. Einant pro pavieškelėję siurančias avižas ir miežius, sakau, gal nusiskinam po kuokstėlį. „Ne, Irut, nebeskinsme nebe iš sava, iš kalkuoza lauka – kam gi juos bešvintint.“ Žiemos vakarais, dažniausiai Advente, moreriškės rinkdavosi tai vienon, tai kiton trobon „tajemnyčių mainyt“- pasikeist gyvojo rožančiaus paslaptimis. Sukalba rožančių, pasišnekučiuoja, pasivaišina, kuo turi - ir ramiau širdžiai... Parėjus iš pamaldų, Mama dar ilgokai nenusivilkdavo išėiginių rūbų, nusiskynus gėlę iš darželio, vaikščiodavo po sodą – dar šventa, dar gera...

Manęs grojančios pasiklausyt ateidavo ir kaimynas Muodestas. Sėdi ir rimtauna: „Tai navatna, čia gi būdava tik vyrų ažsijemimas, je čia mergiote kad plėšia, net gražu,“ (mat, „armonika raudojo, stiprių rankų tampoma,“ - kaip sakė poetas Alfonsas Keliuotis, o čia mergiotė užsimanė...) Muodestas ir sako Mamai (puse ausies girdžiu, Strauso „Valsą“ pritildžiusi): „Jai ir ramintoja širdžiai nuramint neberaiks, pati sau nusraminimų turės.“

Susitaupiusi iš stipendijos, nusipirkau „Aido“ magnetofoną, užrašinėju Mamos giesmes ir dainas, Tėtės prisiminimus (Tėtė pasakojė labai gražiai, nuosekliai, išplėtęs kalbą papildydamas „iš šono,“ jis vėl sklandžiai grįždavo pirmajan pasakojiman, niekad neužmiršdamas ir nesakydamas; „apie kų gi čia ašėi šnekėjau,“ kaip kartais pasitaiko net jaunesniem pašnekovam kalboj išsiplėtus „į lankas“). Tada pasikviesdavau „klausytojų“ iš tolimesnių sėdybų – ak, kaip gražuodavosi tokiuo „navatnu“ daiktu, kuris „išgroja visa, kų šneki,“ nes paslapčia įrašydavau jų guvias šnekas ir, jiem dar bešnekant, paleisdavau įrašą.

Galukaimy gyvenė „raštininkas“ Rapolas Lasys, visą gyvenimą rašęs apie kaimo ir apylinkų įvykius, ramiai gyvenant ir valdžioms keičiantis. Buvau per maža, nespėjau jo užrašų „padėt, o giminaičiai, bijodami sovietų, žmogaus triušą sunaikino – būtų nuostabi mano gimtinės istorija. Rapolas vedė jau „sumitęs“ – vis nebuvo laiko. Nusisamdė piršlį, tas aprinko jauną mergiotę iš tolimesnio kaimo, gyrė jai pasiturintį jaunikį – beturintis kaime smulkmės krautuvėlė - jo būdą ir stotą, na, kad jau pabuvęs, nebejauniklis, tai ne baisus gi čia daiktas. Mergiotė ir „pasiukvatijo,“ atatekėjo, kaimas atveseliojo. Kad negaišuot namie, netinginiaut, jaunamartė išsiskubino „kroman“ prekiaut. Moterys iš smalsumo pamatyt naujos kaimo jaunamartės tai viena, tai kita užėina neva šio to nusipirkt. Paprašyta luto „kvarbos“ (dažų siūlams; lutas – kiekio-svorio matas, „cininio“ – mažo metalinio šaukščiuko talpos), „kromelnikė,“ koją ant kojos užsimitusi, „mandra,“ prie kaupino „luto“ šiūpteli dar trupučiuką: dosni... Kad ne „krautuvinkės“ dosnumas, gal dar ir ilgiau būtų prekiauvusi, bet vieną dieną atėjo vyro dėdė ir iš tolo, apsakai, atsargiai „savininkei“ pasakė, kad krautuvė esant jo, ne jos vyro... Oi užpyko Adaliūtė, oi nebegodojo savo vyro – visą amželį neatsileido...

Už Upelėškio miško gyvenė bevaikiai Rozalija ir Jokūbas Lasiai. Žemės turėjo nemažai – trisdešimt hektarų. Šnekėjo, kad Jokūbas, gyvendamas Kaune, dirbo miesto „išėinamų, išviečių“ kuopėju. Darbas buvo ne kiek sunkus, kiek „neprijamnas,“ tai už jį ir užmokama buvo daug daugiau, negu kokiam gatvių šlavėjui. Dar žmonės šnekėjo, kad jis gyrėšis kuopdamas miesto „auksą,“ išgriebdavęs ir tikrojo aukso – žiedų, „brandzalių“ (apyrankių), pabirusių brangių ponių karolių, todėl ir turėjęs iš ko įsitaisyt žemės. Užėjus „azijatam,“ kaip žmonės vadino sovietų atėjūnus, Jokūbas, būdamas po miestus „pasižmonėjęs“ suprato, kad su tais akiplėšom bloguoju ne ką tepėsi, tad jis greit savanoriškai jiem „padovanojo“ dvidešimt hektarų, sau pasilikdamas tik dešimt (žinoma, netrukus ir tuos „svečiai sau pasidovanojo“, gaspadoriaus jau nebeatsiklausdami ir jam nepadėkoję, bet Sibiro šitie dryskiai jam neparodė – paliko savoj pamiškėj, atriekė nuo jo žemės jam šešias „sotkes“ – šešiasdešimt arų – kaip ir visiem krašto žmonėm (būdami šėtono parankiniai, šitie vagys mėgo ir jo skaičių – kolchoznikam padalino po šešiasdešimt arų, vėliau iš savo begalinio „dosnumo“ miestiečiam, žinoma, tik labai atsidavusiem ir nepurkštaujantiem prieš valdžią - paraikydavo miesto pakraščiuos smėlėtos, nelabai dirbamos žemės po šešis arus, bet darbštuoliai mūsų krašto žmonės, „parduodami ten savo vasaras,“ tuos kemsynus paversdavo žydičiais sodais ir daržais). Žmonės aštrialiežiuviai, popikčiai, savas ydas pakavodami kuo giliau, kitų gyvenseną, būdą, net išvaizdą mėgsta ištraukt dienos švieson, pagražint – „vienas kala, kitas „pazalatina“ – ir atpasakot pasigardžiuodami – teip buvo nuo Sokrato laikų ir, matyt, teip ir liks, retas kuris laikosi priesako: nedaryk ir nešnekėk apie kitą to, ko nenori girdėt apie save ir purtaisi, kad tau nebūtų teip padaryta. Lasiai turėjo gerų, nušertų, staininių arklių. Vieną naktį miegančius pažadino Brisiasius aršus lojimas ir arklidės durų brazdinimas. Kietai įmigusį Jokūbą budriau miegojusi ir nuo alaso pabudusi, Rozalija, jaudulio pilna garsiai šaukia: „Jolūb, Jokūb, skubink, skubink, aukis kojas, šok ir basas – arklus vagia“ (apie tai Rozalija pati ir pasiguodė moterim, o užgirdusių rėkalių vaikėzų nuo liežiuvio prie liežiuvio buvo išnešiota po kaimą ir virto nejudraus, nesuspėjančio paraginimu – jei kur susivėluoja, tai ir gauna neranguolis: „Jokūb, Jokūb, skubink, subink (dar ir paaštrindami). Vienišiai suseno kaip ir visi kaimynai, bet ir jų senatvė kai kuriem (dar gal ne suvis

suskretusiem) užkliūdavo: seniukai, susikabinę už parankių, vienas kitą paremdami, vaikščiodavo pamiške, arba ir apsiruošt abudu eidavo, tai „kanduoliai,“ pamatę ką nors einančius susikibus, be kalbos nukošimo užsipuldavo: „Ko čia vaikštat, kaip Jokūbas su Razaliu?“ – nors nei vienas pašaipūnas nebuvo suderėjęs su Dievuliu nei nesusent, nei nesuklibt, nei vienišos senatvės neatsiriekt...

Turėjo kaimas ir „čeraunikę.“ Dieną jos nelabai sutiksi, savo reikalų apeit išeidavo tik vakare arba naktį. Už galukaimy susigūžusios, žemėn susmegusios grįčeliūtės buvo susinešusi krūsnį akmenų – grįždama iš savo naktinėjimų, vis parsinešdavo po akmenį. Kaimo žmonės jos ir vengė, ir prisibijojo, ir nemėgo, o vyrai mėgę net pasišaipyt iš jos jai akysna: ana tik psižiūrėdavusi keistoku žvilgsniu, ir nieko nesakydavusi. Vienas vyriokas kartą sumanė paerzint smulkutę, susivijusią moteriškutę ; „Kam čia suskrovei tų krūsnį akmenų, geriau kakių bulbų ton vietan pasiadintum.“ Moteriškė atsisuka šonu, kaip vilkas, ir sakanti: „Bulbas suvalgis iššiksi, a akmenia neiššiksi.“ Sako, po to buvę tam vyriokui strioko su viduriais (žinantiam ir suprantantiem akmuo tikrai daug slepiantis žemės daiktas). (Nemačiau, bet pasakojo labai rimti, niekų šnekėt nemėgstantys žmonės) – užėjusi toji moteriškaitė vienan kieman, po atslaimą cypsi tik ką išperėti geltoniukai viščiukai. Moteriškė (jos niekas net vardo nežinojo, vadino „čeraunike“) pasižiūrėjo į tuos cypulius ir sakanti: „Kad būt visas vištytes.“ Rudeniop, viščiuokam apsipluksnavus, to kiemo šeiminkė spjaudėsi ir ailingavo: iš visos didelės dėties ir vados, ko varnos neišnešiojo, išsiplunksnavo tik viena vištytė, kiti apsiskiauterėjo peštukais gaidžiukais...Kitas nuotykis kitam kiemui: užsukusi pro šalį eidama – nei šio, nei to, be didelio reikalo - užtiko atslaimė kriukštinėjančius paršiukus. Moteriškė žiūrėjo, žiūrėjo įsistebeilijusi į tuos meičiukus – jai vos iš kiemo išėjus - nei nieko pasakius, nei ko paprašius - paršiukai kaip apkvaitė ėmė eiti žemę: pavakary visi išstipeliojo...Tada jau žmonės ėmė spelioti – gal ką ne teip bus tų kiemų šeiminkės pasakiusios tai „čeraunikei“ akysna, ar apie ją prasitarusios netinkamai, kad teip be gailėsčio ana nudaigojo paršiukus, „apmainė“ viščiuokus.

„Nesvarbu, kad su terbu – bet nekalėdoja.“ Kožnas kaimas turėdavęs po vieną kvaišeljį, vieną nelabai rimtą moteriškę ir vieną ar pora varguolių-kalėdnykų. Savus ubagėlius mūsų kaimas turėjo dujeni, o vieną vaikštantį plačiai, po visą parapiją, bet ir mūsų kaimo neaplenkiantį – šis buvo Tarnauckas (truputėli šlėktuojantis). Anas vaikščiojo čebatuotas, dailiai išdrožta granga (riestu galu lazda) pasiramščiuodamas. Troboj, kur žinodavo, kad vaikai „razumnai“ išmokinti, o gaspadoriai padorūs, nepajuokiantys nei vargšų, nei keistuolių, žmogus pasiprašydavo leisti atsisėdėti galustalėn, iš maišiukų ir terbiukių gilumos išsitraukdavo kapšiuką su pinigais ir, nusišypsojęs sakydamas: „kad nevogstet, tai skaitysiu,“ paberdavo ant stalo savo sukalėdotas santaupas: oi, kokių ant stalo neišriedėdavo pinigukų – ir smetoniškų centų, ir kapeikų – ne tik sovietinių, bet dar ir carinių, reichmarkių, červonų ir dar kitokių nematyty... Sudėliojęs savo „sankaupą“ krūvelėm, pasigražavęs, paglostęs pagarbiai sužerdavo minkštai išdirbtan odiniam maišeliukan – barono mašnon (vyrai tokiosna susikimšdavo ir taboką – multanką ar titūną) – mum, vaikam, būdavo gražu pasižiūrėti į svečią, skaičiuojantį savo jau nieko nebeįperkanti „skarba.“ Susiklostęs savo mantą, keldavosi nuo suolo ir eidavo prie pečiaus, kur Mamos jau būdavo sukaisti (sustatyti paliepsny virt) puodai, atsiremdavo į pečiaus kaktą priešais priežidą, kišdavo savo lazda už pečiadungtės, ir rodydamas kiekvieną puodą, katilą ar „segoną“ klausdavo Mamos: „Pone, je kas gi šitam puodi verda? A kas šitam?“ Mamai pasiaiškintis apie tos dienos viralyną, ramiai sėsdavos gale stalo pasnaust, laukdamas „sniedanės“ ar net ir pietų...

Kitas mūsų dažnas svečias būdavo Kazimieras Kanapeckas. Brolio nuskriaustas dalijantis žemę, liko tik amžinu kaimo šunų lodytoju. Buvęs nuklydęs net Žemaitijon (jau ir vienas kitas žemaitiškas žodelytis išsprūsdavęs iš jo šnektos), bet grįžo savuosna kraštuosna atgalios. Jo sermėga buvo lopas ant lopinio, margai rainuota, sunki. Kai kas siūlydavęs jam atliekamą, bet šiek tiek „padabnesnį“ už Kazimiero aprėdą, bet Kazimieras geriau paprašydavęs tik lopinį ir siūlų, ir daug kam buvo tekę matyt, kaip žmogus, vasarą atsisėdęs kur nors pamiškėj, atnaujindavo lopydamas savo vasarinį ir žieminį-tą patį – aprėdą. Jeigu Kazimieras jau žergdavo per mūsų grįčios slenkstį, reiškia, kad niekur jokio pavilgo nebus gavęs. Pagarbindavo, nusijimdavo kepurę – ne mažiau lopiniuotą už sermėgą – ir sėsdavosi už stalo, žinodamas, kad čia bus ir pavalgydintas, ir neišjuoktas, neretai ir apnakvydintas, prieš didžiąsias šventes dar ir pirty išspertas. Iš rėsvo, lėtai šnekėdamas, apsakydavo, kas girdėt iš toliau ir arčiau, kas numirė, kas su kuo „apsiženijo.“ Duonos dažniausiai turėdavęs susikalėdojęs, kad jau ir sudžiūvusios, tad laukdavęs patiekiant tik karšto viralo. Pavalgęs žegnojosi, atsirėmęs sienos užustalėj pasnausdavo, ir, sunkai atsikėlęs, pasakęs „likit sveiki,“ išpėdindavo dėliot savo nelinksmos dalios...

Aniūtės Ažubalaičios elgetystės dalia buvo panaši, kaip ir Kazimiero: ją, siratėlę našlaitėlę nuskriaudė dėdė, pažadėjęs ją priglaust, bet, išmonijęs jos dalią – tėvų paliktą žemę – paleido ją ubagaut...Vaikščiojo pakiemiais tyli, nešneki kaip šešulaitis, neprašnekinta pati nei žodelyčio neištardama. Ateina, pasilabina, atsisėda ant suolo po kabančiu abrūsu ir tyli. „Ar valgei gi ko šindei, Aniūt,“ – klausia Mama. „Kad niekas nieka nedave.“ Mama pašiulina, kuo turi, pripilia obuolių kompoto ar kisieliaus, Aniūtė išgėrus pasako, kad „gardu buva, ale nebėr,“ Mama inpilia dar (džiovintų obuolių turėjom ligi kitų obuolių), Aniūtė išgėrus pasako „očiū“ (ne „ačiū“), tylėdama ilgokai pasėdi, Mama jos iš šiaudų pinton ir visokiom spalvom išdažyton kašytėn indeda ar pyragėlių, jei būva kepta, ar obuolių, jeigu vasara, ar lašinių bryzelį, ir Aniūtė išeina – savo nadalion, savo amžinon mergystėn (niekas teip ir nežinojo kiek jai metų – vis tokia pati, ir tokia pati, bet Atgimimui atėjus, Aniūtė mirė Aluntos senelių namuos, sulaukus devyniasdešimt penkerių – vis tokia pati tyli, kaip mūsų krašto Virintos upės tėkmė...)

Dar atsimenu keletą kartų pas mus – buvus ir savaitę kitą pagyvenus mūsų namuose kriaučių-siuvėją, šnekorių pasakorių: gyvendavo, naktavodavo, valgydavo ir gerdavo tol, kol apsiūdavo šeimyną iš Mamutės austų milalių ir „bovelninių“ (medvilninių) audeklų – pasiūdavo švarkus, švarkelius, burnosus, kelnes, paliačiukus. Mums, vaikams būdavo gražu žiūrėti ir klausyti, kaip siuvėjas garsiai jieško savo nuo jo pasikavojusių žirklių: „Nu, razbainikes, kad jum nogla, kur dabar paskavojat?“ – ir smarkiai trinkteli per

platų, ilgą stalą: žirklys garsiai žvangteri po stalą apklojusiu audeklu: „Va, gerutes, atsarad, aikšit mana runkan.“

Kaimynas užsijimdavo amatais – buvo kavolis, dailidė (prisirinkdavom jo pridrožtų skiedrų, jas dažydavom visokiausiais dažais, iš jų darydavom ir papuošalus, ir gėles, ir ko tik neišgalvodami), nes su juo vaikais kartu augom ir varlinėjom. Turėjo jis ir milalių krampliovojimo įrenginį – kad rupiai išaustas vilnonis milas susislėgtų, sugultų, reikėjo su juo gerokai pavargt: slėgtuvan deda vieną milalio lankstą, ant jo lentutę, tada karštą, čia pat pečių pakaitintą geležies plokštę, sukтуvą paveržia, deda kitą milalio lankstą ir, suklosčius visą audinio rietimą, spaustuvas užveržiamas ir paliekamas pernakt – naktį miegodami girdėdavom, kaip braška pamaži atsileisdamas kamaroj stovintis slėgtuvas. Rytą atausę geležtės ir lentutės nujamamos, ir suringuojamas glotnas, „sumuštas“ milas – kaip krominis (dar tebeturi iš Mamutės austo milalio dukslų, platų, šiltą vilnonį šešiapalį undaroką-sijoną). O girdėdavom braškantį slėgtuvą todėl, kad, užgriuvus atėjūnam, jiems patiem jesant tinginių tinginiam ir dykaduoniam, buvo uždrausta ir mūsų žmonėm verstis bet koku amatu, tad kaimynas savo įrangą buvo pakavojęs mūsų kamaroj ir, kol, Mamai kūrenant pečių, kaitinant geležis, būdavo mogliuosna klostomas audeklas, mes, vaikai, turėdavom dabort lauke, ar nesivalkioja kokie pasalūnai skundikai arba kolchozo valdžios perėjūnai – mum, vaikam, apskelbus prašalaitį, pečius pridengiamas pešedungte, prieškrosny užstatomi puodai, kamaros durys užrakinamos – nors darbą uosliam atėjūnui galėdavo išduot kažkaip meiliai, šilintai dvelkiantis nuo karštos geležies garuojantčio milalio kvapas...

Mama buvo sumani audėja, išmokino aust ir mane – susiaudžiau „kraitį“ dimais, kratikliu, servetom, nytelam, ir rinktiniais raštais (iš dar turimų sutaupyty siūlų iš anų, lietuviškų laikų). Jaunesnės moterytės, kurių namuose nebuvo audžiama, ateidavo iš Mamos pasimokint sumastuotą audeklą inriest staklėsna, intaisyt nytis, pakojas, surinkt audinio raštą iš gijų „porelėm,“ o galop ir aust, „šaudyklėly taikliai šaununt, gijų neužgaununt.“

Tėtė (kaip ir dauguma sodiečių) mokėjo viską pasidaryt, ko reikia ūkiui ar namam – ir rimoriaus (pakinktų meistras), ir kubiliaus, ir dailidės darbus mokėjo, tik arklius kaustyt vedė pas „kavolį,“ dailiai drožė iš medžio, pynė iš šiaudų, mokėjo aust vilnonės vadeles (narstant per skylėtas lenteles), išmankštint „sirmetį“ (išdirbt odą minkštai, kaip zomšą), velt veltinius. O galėjo būt vargonininku: gyvendamas pas dėdę kunigą, mokinosi vargoninkaut ir, vargoninkui nesant, grojo Mišioms, bet reikėjo dirbt žemelė – nepamesi gi jos, mielosios, nuo amžių iš tėvų tėvų paveldėtos...Tėtė mokinosi dar prie caro, kai, vaikam mokykloj kalbantiem lietuviškai, nors ir tyliai, ant nugaryčių užkabindavo lentelę su užrašu: „On govorit po litovski“ arba statydavo kampan. Rusiškai Tėtė mokėjo gerai, mokėjo lenkiškai, pramoko ir vokiškai iš vadovėlio, tad su vokiečiais abiejuose karuose reikalingiausius dalykus susišnekėdavo. Žmonės net iš tolimesnių kaimų ateidavo pas Tėtę išsiverst artimųjų atsiųstų laiškų: pirmaisiais tremties metais kaliniai laiškus galėjo rašyt tik rusiškai.

Po pradinės, jei mokintis toliau, reikėjo eit Alunton – kasdien mylių (septynius kilometrus ten ir tiek pat atgal), bet, mano seseriai jau išsprukus iš kolchozo Utenon, buvau ir ašenai tenajos priglausta, nors geroji mokytoja Aldona sakė: „Lik, Irut, čia, tu visą Aluntą nušviesi (mat, Mamutės išmokinta, dainuodavau).

Utenos vidurinėj, buvusioj „Saulės“ gimnazijoj (mokykla raudonų plytų, erdvi, bet, mokiniams netelpant, kelios klasės buvo įrengtos nusavintoj klebonijoj) mokytojų jau buvo nemažai: dauguma per tankų sietą atsijoti sovietam palankūs, „suprosyti naujapedagogai“ (kai kurių net pavardžių nebeatsimenu, kartais tik pagalvoju, kaip nusidavė gyvenimas „pionierių“ vadovei, prieš Kūčias ir Velykas kratančiai mūsų portfeliukus, ar neškris šližikas ar dažyto kiaušinio lukštas...) Viena „darvinistė,“ dzūkė, atklydusi Aukštaitijon su savo pavainikiu, randotu žandu, skvarbiom, smailiom rudom akim, sekmadieniais, paskavojus už piliorių bažnyčioj, sekdamas, kas ateinam pamaldosna (sugebėjau, jos nesusekta, ne tik ateit melstis, bet ir giedot ant viškų: mat, klasioko Rimanto Bučio tėvas vargoninkavo (o Linas Karalius – tai Rimo sūnus), ji mokino biologijos ir buvo arši bedievė. O tikrųjų, šviesiųjų, per išdavikų neapsižiūrėjimą neišvežtų „baltom meškom sudorot“ mokytojų buvo vos keletas. Lietuvių kalbą dėstė – kantriai dantis sukandęs, su pašaipėle lūpose, apie Cvirką, Venclovą ar Saliomėją pasakodamas – garbusis, iteligentiškasis, dar smetoniškas mokytojas Juozapas Žiurlys. Atsimenu, kai narstėm Vienuolio „Paskenduolę,“ kas kaltas dėl jos „bėdos,“ vaikam nuteisus ir kaimo bernus, ir kunigą, ir Juozaponienę su visais sodiečiais, ir mėnuliuko pilnatį, mokytojas kandžiai šyptelėjo ir paklausė: „O pati Veronika ar nekalta?“ Ir nutilom, lūpeles atvėpinę ir susimąstę...Anglų kalbos mokino gražia, tikra britiška tartim mokytojas Antanas Vainoris: jo išmokintos kalbos užteko ir studijuojant Universitete, ir vėliau, ir ligi šiol. Muzikantas, visų galų meistras J. Urbonaitis buvo subūręs orkestrėlį – grojau akordeonu, bet išmokau ir gitarą, ir mandolina. Grojom mokyklos renginiuose, kultūros namuose, jau ir „gastroliautom“ po apylinkės kaimus ir miestelius. Mokytojas tvarkė ir radijo būrelį: kai dabar pagalvoju, kaip jis tuo metu galėjo padaryt tokį „pramaną“: maigydami mygtukus, kaldami „Morzę,“ mes, vaikiokai, susišaukdavom net su užsienyje esnčion tokiom pat mėgėjų radijo stotim – tuo metu, tuo baisyuoju metu – o mes po pokalbio (jau, mat kai kurie ir angliškai buvom „prasikalę“) su užsienio stotim dar ir atvirutes, vadinamas „queselkas,“ pokalbiui „užtvirtint“ gaudavom paštu – ligi šiol turiu.

Mokėsi ir gyvenę Utenoj turėjom daug nuotraukų „iš savo gyvenimo“. Žaliają gatvę žinojo daugelis uteniškių: tenajos gyveno vientulis J. Kazokas. Pas jį ir lėkdavom pasirinkt nuotraukų, nes jis buvo vienintelis Utenoj fotografas ne iš „atelje,“ jis būdavo visur, kur tik krutėdavo koks miesto šurmuly ar renginys. Mokykloj jis maišydavosi dažnai, nes ten kas nors darėsi – tai sportas, tai visokių privalomų švenčių minėjimai, tai šimtadieniai, tai koncertai, tai abiturientų išleistuvės. (Mėgdavo fotografuot gražias mergaites). Kokių gegužinių ar „balvoninių švenčių“ maskaradas, žiūrėk, Kazokėlis jau ir pribuvęs su savo aparatiuku (turėjo gerą, „ištraukiamu“ objektyvu dar „iščėdytą“ smetonišką. Taigi bene daugiausia bendrų, „kolektyvinių“ nuotraukų turiu iš vidurinės laikų – mokytojos G. Gylienės paruošti mes tose šventėse dainavom, dainuodavau ir „solo,“ grojau tėvučių man parūpintu akordeonu „Barcarolle,“ (jis mane lydėjo visą gyvenimėlį), tad kaip gi nepasižiūrėt, kaip atrodo nuotraukoj „ant scenos,“ nors ta scena – tik pakyla

mokyklos salėj. Kai susirinkom ją baigusieji po penkiasdešimt metų, kai susivežėm visi tų laikų nuotraukas – ak, neparėjo ant sienos sukabint: žiūrėjom, prisiminėm, kvatojom, verkėm. Dėkingi paminėjom ir čiuplūtį, kresnutį Kazokėlį – tik niekas nebežinom, nei kaip jam gyvenimas susiklostė, nei kur išsibarstė jo krūvos per visą gyvenimėlį „pritrauktų,“ kaip sakydavo Utenoj, paveiksluok – o galėtum turėt puikų to krašto albumą (jis pėščiauo ir po kaimus ir apylinkes, buvo prifotografavęs gražių ir žinomų žmonių, keistuolių, pavargėlių, linksmų ir markatnų (tik valdžios „abrozų“ tai nesiskubino fotkint), o, būdama smalsi žmonių dainoms, veidams, buičiai, tai, nuvėjus Žaliojon gatvėn, pas nebrangininką (gražiom mergiotėm duodavo dykai) paveiksluok darytoją, prisirankiojau jų ir gražu dabartės pavartyt – tai to ar ano namo nebėr, tai gatvės suvis kitokios, stabteliu prie veidų – kur galėtų būt šitas seniukas su sermėga, kur moteriškė, kurią žinojo ne tik uteniškiai, bet ir aplinkinių kaimų žmonės: jinai žiemą vasarą vaikščiodavo gėlių puokšte nešina – vasarą iš lauko ar darželio gėlių, žiemą pati pasidariusi įvairiaspalvį „bukietą“ iš „tampomo, garunkšnėto“ popieriaus. Kas iš jos pasišaipydavo, kas pagailėdavo, nes jinai eidama visiem šypsodavos ir melsdavos (keista, kaip jos neuždarė durnynan, nes visus duoneliaunančius ubagus, elgetas, pavargėlius užėję sovietai tuoj pat sugrūdo „kur reikia“...) Paskiau iš pakuštom šnekamų kalbų sužinojau, kad jos broliai nežinia kuriam raiste užkasti, artimieji po tundras išbarstyti, tik ji vienužė pasilikusi, kaip „nebe pavojingas sovietų valdžiai elementas“ vaikšto savo ir Lietuvos skausmą nešiodama ir dalindama, kaip toji iš J. Biliūno „Liūdnos pasakos“... Mūsų fotografėlis gyveno vičvienaitis, tad, tikriausiai, ir jo nuotraukų lobis buvo ištųsytas, išmėtytas, išbarstytas – taip ir garma mūsų tautos praeitis ir istorija, žmonių triūsas ir darbai nežinop...

Mūsų Mama turėjo gražų, skambu, aukštą, sidabrinį soprana, buvo Aluntos bažnyčios choro, vedamo leniūniškio Juozapo Karoso (vėliau tapusio geru dirigentu ir kompozitorium) kantarka-solistė, mokėjo senąsias kantičkos giesmes – buvo pagrabų giedojimo užvedėja – dainavo Maironio, A. Baranausko, A. Vienažindžio dainas, giedojo J. Naujalio giesmes. Aluntos klebonas J. Šimašius mūsų Mamai sakė: „Netekėk, Maryt, mokinkis dainuot- gspadinių Lietuvoj yra pervirš, nors kartim veržk, o gerų dainininkų Lietuvai reikia - kad nestatyt seniokam namų, padėč tau išsimokint“ (Aluntoj buvo pastatyti gražūs, raudonų plytų senelių namai, pokary paversti skrebynu, kur buvo kankinami žmonės, vėliau jame buvo sutupdyti gyvent raudonieji valdininkai)... Iškilusis kunigas buvo Mama nuvežęs ir Kaunan, Konservatorijon, Mama buvo pristatyta K. Petrauskui, su juo net duetu padainavo (buvo ir įrašas): „Ciprui tiko mano balsas, liepė mokintis,“ - sakė Mama, dažnai namie dainuodama operų arijas, bet...išteklių nebuvo, teko tekėt, žemelę akėt (Mama kilusi iš bajorų, buvo iškili, gracinga – net ir viedrelius naščiais nešdama, ėjo oriai, gražiai – labai norėjo mokslo).

Daug ką mokėjo dainuot Mama, iš jos išmokau ir ašenai, tad baigusi vidurinę, patraukiau mokintis dainavimo (pirma J. Tallat-Kelpšos Aukštesniojon muzikos mokyklon, vėliau ir Konservatorijon). Dainavimo mokytojų buvo nemažai, ir gerų, ir iškilių. Darbščioji dėstytoja Ona Matjošaitienė, dirbusi iki gilos senatvės ir mirusi dainavimo klasėj. Ir A.Indriulionis lavino dainorėlius ligi mirties. Nuostabūs eruditas, intelektualas, buvęs „daraktorius,“ išsamaus muzikos žodyno sudarytojas, teatro reikalų žinovas Antanas Krutulys. Jis dėstė muzikos teoriją (drausdavo natas rašyt „baronkom,“ liepdavo rašyt kaligrafiškai, natą išgaubiant iš viršaus ir apačios), solfedj, harmoniją, būdamas skaidrios atminties, mokytojavo ligi senatvės. Labai vertingi, iki ašarų jaudinantys jo pasakojimai apie spaudos draudimo laikus, jam pačiam slapčia mokinant lietuviškai kaimo vaikiukus - „daraktoriaunant,“ būdavo mums gyvos, širdim paglostomos istorijos pamokos. Atsimenu, kai jį aplankiau jau gyvenantį Beatričės namuose, jis jukiom, šelmiškom, žvaliom akim žvelgdamas sako: „Atsimenu, kuriam suole sėdėjai, Irut, ir Ipanijų, su tavim flirtavusį, atsimenu,“ – aš jau pati buvau užmiršusi ir nusėdėtą suolą, ir su manim flirtavusį bernelį, o jis atsivertė sąsiuvinį su jo dailia rašysena surašytais mūsų vardais ir pavardėm, su mūsų pažymiais ir mūsų būdo apibūdinimais – net susigraudinau...

Buvo ir nemalonių mokytojų. Vienas toks iš Gudijos atsiradęs puszydis dėstytojas. Iš mūsų, lietuvių, atvykusį mokintis iš rajonų ir kaimų, šaipėsi, žemino, vis priekin kišdamas žydukus, jau geriau muzikuojančius, nes, kol mes murdėmės skrebų ir atėjūnų azijatų varginamoj gimtinėj, jie sočiai ir saugiai jau lavinosi muzikos mokyklose, turėjo namuose instrumentus, jiems nereikėjo keltis penktą valandą, pėščiuot mokyklon, kol nevyksta pamokos, gaut klasę ir grot, solfedžiuot, dainuot, ir, nė nepusryčiavus, eit į pamokas. todėl dažnai gabūs, pusbadžiu studijuojantys mokiniai, palikdami vietas žydukam, grįždavo namo arba išeidavo dirbt.

Neramieji vien muzikavimu neapsistojom. Sukūrėm Meno-mokslo draugiją, bet tenajos susirinkę bendraminčiai ne apie mokslą ir meną kalbėjom, o narstėm mūsų tautos istoriją, tyliai giedojom Himną, svajodami apie kitokią Tėvynę – be apynastrio, be žaboklių, be retežių, be užčiauptų burnų...Kartu muzikos mokėsi garsiojo akordeonisto Algirdo Ločerio sūnus Vidas, gabus, geras vaikas (per anksti iškeliavo iš čionajos) – su juo grodavom duetu akordeonais, vėliau dainavau jo sukurtas dainas apie Lietuvą. Moksladraugis buvo ir Alvydas Šeduikis (dainininkės Jurgos tėtis – po sovietų kalėjimų pasiligojęs, išėjęs taip pat ne laiku).

Konservatorijoj mano dainavimą gražino dėstytoja V. Dirsienė. Visiškai užbaigt „pasigražinimų“ čia neišėjo: buvau jau baigusi Universitetą (studijas Universitete „dvaillinau prakeršai“ su muzikavimu J. Tallat-Kelpšos mokykloje), dirbau, kaip dėstytoja sakė, „ant ratų“ – dainavau Valstybiniam Nacionaliniam Dainų ir šokių liaudies ansamblyje „Lietuva,“ ansamblis dažniau būdavo kur nors - gastroliavo koncertavo - bet ne Vilniuj, o pasaulin jau buvo atriedėjusi dukružė.

Laukite tęsinio